

Hrvatskoj i Slavoniji, koja se iz zaostale, prevladavajuće agrarne pokrajine nepismenih ljudi polako, presporo, transformirala ka modernoj državi, a bez velikog oslonca u politici, jer kao zabačena regija Austro-Ugarske Monarhije nije mogla računati na brižljivost i razumijevanje njezinih interesa kroz centralistički ustrojenu monarhiju. Dakako, u tom kontekstu posljedice demografske tranzicije i modernizacije nisu naišle na adekvatnu reakciju, stigle su zapravo u "nespremono" društvo, pa su često imale traumatične efekte. Višak stanovništva stvoren kroz prodor medicinskih dostignuća nije se mogao "zbrinuti" u nedovoljno pratećem razvoju društva, što je dovelo do masovnog iseljavanja. Zapanjujući je podatak da je prema popisu stanovništva iz 1880. godine, rađenog po kriteriju prisutnog stanovništva, zabilježeno čak 25% odsutnih! Svaki četvrti žitelj Hrvatske i Slavonije nije bio prisutan u trenutku popisa, pri čemu je jasno da bi razmjer bio još katastrofalniji kad bi se izdvojio samo radni kontingent.

Knjiga sadrži niz zanimljivih i relevantnih nalaza, pisana je koncizno i utemeljeno i predstavlja značajni doprinos našoj povijesnoj znanosti, a posebno povijesnoj demografiji, pokazujući kako se zapravo te dvije znanstvene discipline prožimaju i jedna drugoj služe kao "pomoćna" disciplina. Nalazi podastri u ovoj knjizi jednako su zanimljivi i za praćenje današnjih demografskih kretanja jer mnoga od današnjih demografskih obilježja imaju svoj korijen u razdoblju koje je u ovoj knjizi istražila Božena Vranješ-Šoljan.

Jelena Obradović Mojaš i Nenad Vekarić

Marc Bloch, *Apologija historije ili zanat povjesničara*, prevela s francuskog **Jagoda Milinović**. Zagreb: Srednja Europa, 2008., 183 str.

Nakladnička kuća Srednja Europa objavila je 2008. prijevod djela *Apologija historije ili zanat povjesničara* Marca Blocha. Ovaj esejistički pristup razmatranju historiografije Bloch je napisao pred kraj života kao *Apologija historije*, s podnaslovom *ili Kako i zašto radi povjesničar*, a 1949. njegov ga je kolega Lucien Febvre objavio upravo pod naslovom *Apologija historije ili zanat povjesničara*.

Na početku knjige nalazi se predgovor (5-32) Jacquesa Le Goffa u kojem daje osvrt i kritiku na Blochovu knjigu, a zatim slijedi objava autorove posvete tog djela (33-34) Lucienu Febvreu, napisana 10. svibnja 1941. i objavljena u knjizi u originalnom rukopisu i kao prijepis. To je Blochova zahvala Febvreu za zajednički rad na novom poimanju historije, i to u vrijeme Drugog svjetskog rata, kad su se njih dvojica zalagali "za jednu širu i ljudskiju historiju".

Knjiga se sastoji od pet poglavlja, složenih nakon uvoda (35-46) u kojem Bloch objašnjava čemu služi historija te kako se i zašto povjesničar bavi svojim zanatom.

U prvom poglavlju, »Historija, ljudi i vrijeme« (47-68), Bloch iznosi da je povjesničarev izbor tijekom istraživanja zanesen stvarnošću. Objasnjava vezu između historije i ljudi tumačeći da historija nije znanost o prošlosti, već spoznaja o ljudima. Na pitanje je li historija znanost ili umjetnost odgovara da svaka znanost ima svoju estetiku jezika koji joj je svojstven, a za historiju je to ljudska činjenica - to nije samo znanost o ljudima već i o ljudima u vremenu. Ističe da u istraživanju prošlosti treba tražiti fenomene i objašnjava kako odrediti izvorište tog fenomena. Na primjer, izvorište feudalnog režima u srednjem vijeku treba tražiti u arhaičnim društvima (u Grčkoj i Rimu). Naglašava da se povijesni fenomen nikad ne objašnjava izvan njegova trenutka.

Kako razlikovati prošlost od sadašnjosti u istraživanju povijesnog događaja objašnjava u drugom poglavlju, »Historijsko promatranje«

(69-83). Ističe da je osebnost historijskog proučavanja u promatranju tragova. Na primjer, nekome tko je sudjelovao u bici teško je nakon kratkog vremena od završetka bitke precizirati neku njenu epizodu. Prošlost je po definiciji datost koju više nitko neće promijeniti, ali je spoznaja prošlosti stvar u razvoju koja se neprekidno mijenja i usavršava. Na primjer, iz života svetaca u srednjem vijeku ništa nećemo doznati o njima sve dok ne ispitamo način života i mijena karakterističnih za epohu u kojoj su napisani. Tako o prošlosti uspijevamo saznati mnogo više od onoga što je i ona sama smatrala da nam treba reći. Ističe također da svakom historijskom problemu odgovara samo jedna vrsta dokumenata, posebno namijenjena toj uporabi. Nužno je, smatra, da svaki čovjek posjeduje barem malo znanja o glavnim tehnikama svojega zanata, ali i da treba biti spreman na timski rad, jer se u svakom istraživanju dođe do točke koja zahtijeva interdisciplinarn pristup. Jedna od najtežih zadaća povjesničara je skupiti dokumente za koje smatra da su mu potrebni, u čemu mu pomažu arhivski ili knjižnični popisi, muzejski katalogi, bibliografski popisi i sl. Ističe da životni događaji određuju očuvanost dokumenata, poput revolucija. Tako na primjer, da opatija Saint-Denise nije prošla revoluciju, danas nam njezini dokumenti ne bi bili dostupni u Nacionalnom arhivu.

U trećem poglavlju, »Kritika« (91-132), na primjeru datiranja povelja naglašava važnost kritike u historiografiji. Naime, kritika je, naglašava Bloch, potrebna u historiografskom istraživanju kako bi se razlikovalo istinito od lažnoga, pri čemu valja ispitati i logiku kritičke metode. To pokazuje na primjeru iščitavanja povelje iz 13. st., pri čemu treba uzeti u obzir jezik, pismo i materijal na kojima je napisana. Procijeniti vjerodostojnost nekog događaja, smatra Bloch, znači odmjeriti njegove izgleda da se dogodi. Kad je to postavljeno, nije opravdano govoriti o mogućnosti da se neki događaj dogodi u prošlosti, već treba govoriti o budućnosti. To je zato što je prošlost, ističe Bloch, datost koja ne ostavlja mjesta mogućem.

U četvrtom poglavlju »Historijska analiza« (133-166), naglašava da povijest mora biti

nepriistrana, mora reproducirati i analizirati. O reprodukciji govori kroz usporedbu znanstvenika i suca; i jedan i drugi promatraju i objašnjavaju, samo što sudac još mora presuditi, a znanstvenik ne mora. Svaka analiza traži kao svoje sredstvo primijenjeni jezik koji može točno zacrtati obrise činjenica. Rječnik dokumenata nije ništa drugo do svjedočanstvo, ali nesavršeno jer je podložno kritici. Svaku riječ treba smjestiti u vrijeme, sredinu ili autora koji ju upotrebljava.

Posljednje, peto poglavlje nema naslova (167-172), a govori o pozitivizmu u znanosti kojim se htjelo ukloniti ideju uzroka i posljedice ("zašto" i "zato"). Bloch naglašava da povjesničari ne bi smjeli izbjeći tom općem zakonu duha.

Na kraju knjige nalazi se pogovor »Trebalo li danas čitati Marca Blocha? Povodom hrvatskog prijevoda "Apologije historije"« autora Drage Roksandića (173-179), koji govori da su se u razvoju moderne historiografije zbile dvije promjene. Prva je osnivanje pomoćnih povijesnih znanosti (diplomatike, paleografije i kronologije) od strane Jeana Mabillona u 17. st., a druga novo poimanje problema u sagledavanju povijesnog događaja i interdisciplinarn pristup u istraživanju, koji je nastao na inicijativu Marca Blocha i Luciena Febvrea oko časopisa *Annales d'histoire economique et sociale* na Sveučilištu u Strasbourgu od 1920. do 1929. godine.

Ova je knjiga zanimljiva prije svega povjesničarima, jer iz pera osobe koja je i sama povjesničar-istraživač doznajemo koja su pravila povijesnog zanata te kako se pristupa istraživanju nekog povijesnog događaja, zatim kojim se metodama treba služiti i, ne manje bitno, kakav treba biti odabir i pristup istraživačkoj temi (događaju) a da činjenice o tom događaju ne budu iskrivljene. Taj praktični dio u istraživanju ono je o čemu Bloch govori u ovoj knjizi, a osim što svoje teze potkrepljuje primjerima iz povijesti, donosi i primjere iz svakodnevnog života: iz područja ekonomije, prava, fizike, kemije i geografije. Upravo zbog toga ona može biti zanimljivo štivo svima koji se bave istraživačkim radom.